

СЕКЦІЙНІ ДОПОВІДІ

АКІНІНА Н.Л.,
Національний педагогічний
університет імені М.П.Драгоманова,
м. Київ

УДК 37.036

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ МАЙСТЕР-КЛАСУ В СИСТЕМІ УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Інноваційність є однією з домінуючих тенденцій розвитку людства. З урахуванням цього нова освітня парадигма вибудовується на засадах збереження і розвитку творчої потенції людини, її спрямованості на самовизначення, стабільно активної життєдіяльності у змінних соціальних умовах, готовності до сприймання і розв'язання нових завдань. Тому серед проблем наукової педагогіки пріоритетними є проблеми педагогічної інноватики як складової загальної інноватики, спеціальної наукової дисципліни, що розкриває загальні засади теорії педагогічних інноваційних процесів. Інноваційною діяльністю займається багато творчих педагогів, серед яких умовно можна виокремити три групи:

- 1) педагоги-винахідники, які приходять до нового в результаті власних пошуків;
- 2) педагоги-модернізатори, що вдосконалюють і по новому використовують елементи створених систем задля позитивного результату;
- 3) педагоги-майстри, які швидко сприймають і досконало використовують як традиційні. Так і нові підходи та методи. Останнім часом у публікаціях науковців і практиків широко представлені нетрадиційні форми організації науково-методичної роботи: кафедри, дослідно-експериментальні майданчики, авторські школи, фокус-групи, ініціативні групи; методичний фестиваль, аукціон педагогічних ідей, методичний ринг, дидактична майстерня, клуб професійної майстерності, консалтинговий центр та інші [1].

Однією з ефективних форм розповсюдження власного педагогічного досвіду є майстер-клас. Дане поняття широко використовується в багатьох сферах діяльності людини, в тому числі й в освіті. Найчастіше в педагогці під майстер-класом розуміють відкрите заняття, виховний чи навчальний захід, презентацію досягнень педагога.

В.О.Сухомлинський наголошував на необхідності постійного поповнення «майстерні педагогічних засобів, яку повинен створити для себе кожний учитель» [7].

Важливу роль у цьому відіграє методична робота, яку Василь Олександрович вважав «інтелектуальною основою педагогічної майстерності».

У Словнику української мови, слово майстер пояснюється так: МАЙСТЕР, тра, чол. 1. Фахівець з якого-небудь ремесла. Майстрові дали кувать із бронзи кесаря (Тарас Шевченко, II, 1953, 271); Той, хто досяг високої майстерності, досконалості в своїй роботі, творчості. По роботі пізнали майстра (Номис, 1864, № 7338); Робота була така гарна, така чиста, колесо було так... зроблено, наче його зробив справжній майстер (Нечуй-Левицький, II, 1956, 171); Народ у свою чергу дуже шанує і поважає своїх письменників, тих славетних майстрів рідного слова, що оздобили його мову своїми невмирущими творами (Панас Мирний, V, 1955, 308); Вміла, спритна в чомусь людина. Майстер читати, писати й з горшків хватати (Номис, 1864, № 11063); [Чоловіки:] Може б ти, Остапе, поборовся з ним [борцем], ти ж колись на це майстер був (Степан Васильченко, III, 1960, 106); Майстер своєї справи — той, хто досяг високої майстерності, досконалості в чомусь; Майстер спорту — звання, що надається людям, які досягли видатних успіхів у певній галузі спорту; людина, що має це звання. Майстри мистецтв — провідні артисти. Під час Декади, крім музичних колективів і ансамблю перед москвичами виступатимуть солісти — майстри мистецтв України (Наука і життя, 10, 1960, 8). На всі руки майстер [9].

Більшість науковців переконливо доводять, що ефективною формою десимінації передового перспективного педагогічного досвіду, тобто його узагальнення, поширення і передачі, розвитку педагогічної майстерності вчителя є майстер-клас. Ефективність його впливу на розвиток професійних якостей майбутнього вчителя доводять І. Зязюн, О. Коберник, І. Колесникова, В. Сидоренко, Н. Сивачук, О. Титова та ін. Нині в педагогічній науці виникає потреба уточнення сутності визначення дефініції «майстер-клас», тому що це поняття на сьогодні в суспільстві трактується як короткочасна демонстрація рівня майстерності.

Поняття «майстер-клас» має кілька виявів у сучасній теорії виховання та педагогічній практиці. Майстер-клас – (від англійського master-class: master – кращий в якій-небудь області; class – заняття, урок сучасна форма проведення навчального тренінгу-семінару для відпрацювання практичних навичок за різними методиками і технологіями з метою підвищення професійного рівня та обміну передовим досвідом учасників, розширення кругозору та залучення до новітніх галузей знання [3].

М.М.Поташник визначає майстер-клас як яскраво виражену форму учнівства у Майстра, який передає учням свій досвід, майстерність шляхом прямого і коментованого показу методів і прийомів роботи [5, 20].

У педагогічній літературі існує багато визначень поняття «майстер-клас», так, наприклад, майстер-клас – це відкрита педагогічна система, що дозволяє демонструвати нові можливості педагогіки розвитку і свободи, що показує способи подолання консерватизму і рутини. Майстер-клас – це особливий жанр узагальнення та поширення педагогічного досвіду, що представляє собою фундаментально розроблений оригінальний метод або авторську методику, яка спирається на свої принципи і має певну структуру. З цієї точки зору майстер-клас відрізняється від інших форм трансляції досвіду тим, що в процесі його проведення йде безпосереднє обговорення запропонованого методичного продукту і пошук творчого вирішення

педагогічної проблеми як з боку учасників майстер-класу, так і з боку Майстра (під Майстром розуміють педагога, який проводить майстер-клас). Майстер-клас – це головний засіб передачі концептуальної нової ідеї своєї (авторської) педагогічної системи. Викладач як професіонал протягом ряду років виробляє індивідуальну (авторську) методичну систему, що включає цілепокладання, проектування, використання послідовності ряду відомих дидактичних та виховних методик, занять, заходів, власних «ноу-хау», враховує реальні умови роботи з різними категоріями учнів тощо.

Майстер-клас – це ефективна форма передачі знань і умінь, обміну досвідом навчання і виховання, центральною ланкою якої є демонстрація оригінальних методів освоєння певного змісту за активної ролі всіх учасників заняття. Майстер-клас – це особлива форма навчального заняття, основою якого є «практичні» дії показ і демонстрації творчого вирішення певного пізнавального та проблемного педагогічного завдання. У широкому значенні метою педагогічного майстер-класу є інтелектуальне та естетичне виховання. У вузькому – розвиток у ході майстер-класу здібності учасника самостійно та нестандартно мислити та діяти. Така діяльність є ефективною для передачі знань і умінь, обміну досвідом навчання та виховання, центральною ланкою якої є демонстрація оригінальних методів освоєння певного змісту за активної ролі всіх учасників заняття. Основою майстер-класу є «практичні» дії показу і демонстрації творчого вирішення певного пізнавального та проблемного педагогічного завдання. Характерними риси майстер-класу є: створення умов для включення всіх в активну діяльність; робота в малих групах, що дозволяє провести обмін думками; постановка проблемного завдання і вирішення його через програвання різних ситуацій. розкриття творчого потенціалу як Майстра, так і учасників майстер-класу; вільний вибір учасником відповідних форм, методів і технологій роботи; сприятливі умови для виконання запропонованого завдання та критичного осмислення його. Процес пізнання є набагато важливішим, ціннішим, ніж самі знання. Особистісно-орієнтований підхід (співпраця, співтворчість, спільний пошук) є основою майстер-класу. Отже, майстер-клас має значні потенції щодо оволодіння учасниками новими творчими способами вирішення педагогічної проблеми у формуванні мотивації до самонавчання, самовдосконалення, саморозвитку.

З погляду на теоретико-методичний підхід в організації сучасного навчального процесу пропонується орієнтовна методика проведення майстер-класу.

Слід звернути увагу при підготовці майстер-класу на те, що в технології проведення майстер-класу головне - не повідомити і освоїти інформацію, а передати способи діяльності, будь то прийом, метод, методика, чи технологія. Передати продуктивні способи роботи - одне з найважливіших завдань для викладача-майстра.

Позитивним результатом майстер-класу можна вважати результат, що виражається в оволодінні учасниками новими творчими способами вирішення педагогічної проблеми, у формуванні мотивації до самонавчання, самовдосконалення, саморозвитку. Це досить технологічно складний процес, тому зупинимось на методичних підходах до його організації та проведення [10,12]

1. Демонстрація конкретного методу. Майстер-клас як локальна технологія трансляції педагогічного досвіду, повинен демонструвати конкретний методичний прийом або метод, методика викладання, технологію навчання і виховання. Він повинен складатися із завдань, які спрямовують діяльність учасників для вирішення поставленої педагогічної проблеми, але виконуючи завдання учасники абсолютно вільні: їм необхідно здійснити вибір шляху дослідження, вибір засобів для досягнення мети, вибір темпу роботи.

2. Актуалізації знань учасників. Майстер-клас повинен завжди починатися з актуалізації знань кожного за пропонуваною проблемою, що дозволить розширити свої уявлення знаннями інших учасників. У технології проведення майстер-класу використовується певний алгоритм пошуку рішення педагогічної проблеми. Алгоритм - це формалізація технологічного процесу в вигляді послідовності деяких кроків, блоків діяльності, які залежать від змісту педагогічної проблеми, але мають і загальнопедагогічну частину, яка визначається загальними способами діяльності.

3. Алгоритм проведення майстер-класу: визначення проблеми; актуалізація знань учасників; об'єднання в групи для вирішення проблеми; робота для виконання завдань; представлення результатів роботи; обговорення та коригування результатів роботи.

4. Уточнення і корегування формулювання проблеми майстер-класу У ході обміну думками в учасників майстер-класу можуть виникнути думки як на підтримку висловлених ідей, так і в їх спростування. Тим самим відбувається уточнення і коректування формулювання проблеми майстер-класу. Шлях прийняття будь-якого рішення - робота з запропонованими матеріалами: текстом, літературою, документами, фарбами, звуками, природним матеріалом, моделями, схемами та ін. Цей етап можна назвати «деконструкцією»: відбувається перетворення матеріалу в «хаос», змішання явищ, слів, подій, вичленення необхідної інформації. Потім відбудеться «реконструкція» - створення свого тексту, малюнка, моделі, схеми, закону, світу. Отже, слово Майстра, яке актуалізує діяльність учасників за визначенням, шляхи вирішення педагогічної проблеми, робота з матеріалами - все це дає можливість підготуватися до подання результатів роботи .

5. Обговорення, коригування рішення поставленого педагогічного завдання Наступним кроком має бути їх обговорення, а потім коригування власного рішення поставленої педагогічного завдання з варіантами, запропонованими колегами. Майстер-клас - це оригінальний спосіб організації діяльності педагогів у складі малої групи (7-15 учасників) за участю Майстра, ініціюючого пошуковий, творчий, самостійний характер діяльності учасників. Основними елементами технології проведення майстер-класу, методичними прийомами є індукція, самоконструкція, соціоконструкція, соціалізація, афішування, розрив, творче конструювання знання рефлексія. Індукція. Системоутворюючим елементом майстер-класу є проблемна ситуація - початок, мотивуючий творчу діяльність кожного. Це може бути завдання навколо слова, предмета, малюнка, спогади - найчастіше несподівані для учасників, загадкові і обов'язково особистісні.

Проблемна ситуація характеризує певний психічно-питальний стан суб'єкта (учасника), що виникає в процесі виконання такого завдання, яке вимагає відкриття (засвоєння) нових знань про предмет, способи або умови виконання дій. Питання має захоплювати, хвилювати розум дослідника, бути в колі його інтересів; представити це невідоме, показати необхідність роботи з ним; визначити коло засобів, об'єктів, які дозволять почати роботу і через період незнання прийти до відкриття; приєднати до наявного знання нове і поставити інші проблеми для дослідження. Така проблемна ситуація в технології майстерень називається індуктором (індукцією). Складаючи індуктор, треба співвіднести його з почуттями, думками, емоціями, які він може викликати в учасників. Індуктор повинен налаштувати особистість на саморозвиток. Якщо у педагога взагалі немає потреби у розвитку, то одного індуктора недостатньо, потрібна серія мотиваційних прийомів майстерень з формування даної потреби. Існують і інші, не менш значимі потреби: бути особистістю, потреба в самоствердженні, спілкуванні, самовираженні, емоційному насиченні, свободі, емоціональному контакті та ін. Майстер в процесі майстер-класу повинен прагнути реалізувати всі ці потреби, але пріоритет віддається розвитку потреби саморозвитку. Якщо подібного інтересу немає, Майстру необхідно спрямувати дії на створення мотиву, на позначення мети і на те, щоб учасники самі відкрили, що ця мета для них досяжна. Усвідомлення можливості вирішення проблеми - необхідний засіб для стимулювання інтересу. Самоконструкція - це індивідуальне створення гіпотези, рішення, тексту, малюнка, проекту. Соціоконструкція. Найважливіший елемент технології майстер-класу - групова робота (малі групи можуть визначитися Майстром, утворюватися стихійно, з ініціативи учасників). Майстер може коригувати склад груп, регулюючи рівновагу методичної майстерності і психологічних якостей учасників (екстра-та інтравертного, тип мислення, емоційність, лідерство та ін.) Майстер розбиває завдання на ряд завдань. Групам належить придумати спосіб їх вирішення. Причому учасники вільні у виборі методу, темпу роботи, шляхи пошуку. Кожному надана незалежність у виборі шляху пошуку рішення, дано право на помилку і на внесення коректив. Побудова, створення результату групою і є соціоконструкція. Соціалізація. Будь-яка діяльність у групі представляє зіставлення, звірку, оцінку, корекцію оточуючими його індивідуальних якостей, іншими словами, соціальну пробу, соціалізацію. Коли група виступає із звітом про виконання завдання, важливо, щоб у звіті були задіяні всі. Це дозволяє використовувати унікальні здібності всіх учасників майстер-класу, дає їм можливість самореалізуватися, що дозволяє врахувати і включити в роботу різні способи пізнання кожного педагога. Афішування - представлення результатів діяльності учасників майстер-класу і Майстра (текстів, малюнків, схем, проектів, рішень тощо) і ознайомлення з ними. Розрив. Найближче відображають зміст цього поняття слова «освянення», «інсайт», «розуміння». Розуміння різне: себе, інших, прийому, методу, технології. Розрив - це внутрішнє усвідомлення учасником майстер-класу неповноти або невідповідності старого знання новому, внутрішній емоційний конфлікт, посувають до поглиблення в проблему, до пошуку відповіді, до звірки нового знання з інформаційним джерелом. Це те, що в інших формах трансляції педагогічного досвіду подається вчителю, а тут він запитує сам, шукає самостійно, іноді за допомогою Майстра, колеги, учасника майстер-класу. Такий же процес можна спостерігати в лабораторіях учених, дослідників, коли тривалий пошук приводить їх не тільки до накопичення інформації з досліджуваного питання, але й до іншого розуміння, а часом і до розриву зі старою теорією, старим обґрунтуванням. Рефлексія - останній і обов'язковий етап - відображення почуттів, відчуттів, що виникли в учасників під час майстер-класу. Це багатющий матеріал для рефлексії самого Майстра, для удосконалення ним конструкції майстер-класу, для подальшої роботи. Позиція Майстра. При підготовці та проведенні майстер-класу важливо не тільки дотримуватися вище описаних алгоритмів, але і правильно визначити власну позицію Майстра. Позиція Майстра - це перш за все позиція консультанта і радника, який допомагає організувати навчальну роботу, осмислити наявність просування в освоєнні способів діяльності. Проводячи майстер-клас, Майстер ніколи не прагне просто передати знання. Він намагається задіяти учасників у процес, зробити їх активними, розбудити в них те, що приховано навіть для них самих, зрозуміти і усунути те, що йому заважає в саморозвитку. Всі завдання Майстра і його дії спрямовані на те, щоб підключити яву учасників, створити таку атмосферу, щоб вони проявили себе як творці. Це м'яке, демократичне, непомітне керівництво діяльністю. Майстер створює атмосферу відкритості, доброзичливості, співтворчості у спілкуванні. Майстер працює разом з усіма, майстер дорівнює учаснику майстер-класу в пошуку знань і способів діяльності. Майстер виключає офіційне оцінювання роботи учасників майстер-класу, але через соціалізацію, афішування робіт дає можливість для самооцінки педагога, його самокорекції. У взаємовідносинах з колегами Майстер повинен застосовувати певний стиль, виявляючи свої особистісні якості: комунікативність, загальнокультурний розвиток, інтелігентність, погляди, переконання, світогляд, характер, волю, темперамент та ін.. Авторські технології, які презентуються на майстер-клас, не володіють властивістю фотографічної відтворюваності; однак кожна з них несе ідейний заряд, володіє безліччю відтворюваних деталей, прийомів, елементів учительської майстерності. Ця особистісно-процесуальна, афективна інфраструктура авторської технології дуже важко фіксується на папері, але вона передається шляхом прикладу, наслідування через: мову і голос (тон, сила, виразність, дикція, інтонація, техніка мови); міміку, жест, управління емоціями, читання емоційного стану на обличчі; пантоміміку (постави, вміння стояти, сидіти, спостерігати за поведінкою учасників); вміння зосередитися на предметі розмови, володіння мнемотехнікою, аутогенним тренуванням, відсутність скутості; мистецтво спілкування: психологічна вибірковість, здатність до педагогічної уваги, емпатія; педагогічна імпровізація: вміння працювати за планом «в голові», залучати особистий досвід, керувати незапланованими ситуаціями; психологічна пильність, вміння обчислювати «геніїв» і підтримувати «відстаючих»; комунікативну культуру, вміння вести діалог, дискусію, відчуття часу. Критерії якості підготовки та проведення майстер-класу. Для визначення ефективності підготовки і проведення майстер-класу слід використовувати такі критерії.

Презентативність. Виразність інноваційної ідеї, рівень її представленості, культура презентації ідеї, популярність ідеї в педагогіці, методиці та практиці освіти.

Ексклюзивність. Яскраво виражена індивідуальність (масштаб і рівень реалізації ідей). Вибір, повнота та оригінальність рішення інноваційних ідей.

Прогресивність. Актуальність і науковість змісту і прийомів навчання, наявність нових ідей, що виходять за рамки стандарту та відповідних тенденціям сучасної освіти та методиці навчання предмета, здатність не тільки до методичного, але і до наукового узагальнення досвіду.

Мотивованість. Наявність прийомів і умов мотивації, включення кожного в активну творчу діяльність зі створення нового продукту діяльності на занятті.

Оптимальність. Достатність використовуваних засобів на занятті, їх поєднання, зв'язок з метою і результатом (проміжним і кінцевим).

Ефективність. Результативність, отримана для кожного учасника майстер-класу. Який ефект розвитку? Що це дає конкретно учасникам? Уміння адекватно проаналізувати результати своєї діяльності.

Технологічність. Чіткий алгоритм заняття (фази, етапи, процедури), наявність оригінальних прийомів актуалізації, проблематизації («розриву»), прийомів пошуку і відкриття, подиву, осяяння, рефлексії (самоаналізу, самокорекції).

Артистичність. Піднесений стиль, педагогічна харизма, здатність до імпровізації, ступінь впливу на аудиторію, ступінь готовності до поширення і популяризації свого досвіду.

Загальна культура. Ерудиція, нестандартність мислення, стиль спілкування, культура інтерпретації свого досвіду. Використання даних методичних рекомендацій дозволить, на наш погляд, забезпечити якісну підготовку та ефективно проведення майстер-класів в рамках поширення педагогічного досвіду працівників освітньої системи.

Отже, узагальнюючи все вищезазначене, що майстер-класи, сформувалися як особлива інноваційна форма передачі педагогічного досвіду вчителів у загальноосвітній школі. Майстер-класи створені переважно при вчителів, досвід яких вивчено і узагальнено обласним інститутами післядипломної освіти, районними (міськими) методичними кабінетами (центрами), керівниками навчальних закладів та схвалено вченою радою або ж педагогічною радою навчального закладу.

Майстер-класи набувають свого розповсюдження і системі вищої педагогічної освіти при підготовці магістрів у вищих навчальних закладах. Позитивним результатом майстер-класу можна вважати результат, що виражається в оволодінні учасниками новими творчими способами вирішення педагогічної проблеми, у формуванні мотивації до самонавчання, самовдосконалення, саморозвитку.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / Дичківська І.М. – К.: Академвидав, 2004. – С.18 -20.
2. Пахомова О.М. Вивчення та узагальнення педагогічного досвіду / Пахомова О.М. // Методист. - 2005. - № 2. – с. 45 – 52.
3. Пахомова Є.М. Вчитель у професійному конкурсі: навчально-методичний посібник / Пахомова Є.М., Дуганова Л.П. - М.: АПКіППРО, 2006. - 168 с.
4. Педагогічні ради, майстер-класи, тренінги / Укладач В. В. Григораш — Х. : Вид. група «Основа», 2013. — 224 с.
5. Методическая работа в школе: организация и управление / Под общ. ред. М.М.Поташника.- М.: Дидактика, 1971.- 196 с.
6. Майстер-клас в системі методичної роботи з педагогічними кадрами / А.І.Постельняк. – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2009 – 68 с.
7. Селевко Г.К. Альтернативні педагогічні технології / Селевко Г.К. - М.: НДІ шкільних технологій, 2005. – 224 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський В.О. - Т.2.- К., 1976 -1977. – 424 с.
9. Сухомлинський В.О. Директор і вчитель / Сухомлинський В.О. - Кіровоград, 2005. – 342 с.
10. Словник української мови: в 11 томах. — Том 4, 1973. — С. 599.
11. Як провести майстер-клас / О.В. Гришаєва. - Дніпропетровськ : НМЦПТО у Дніпропетровській області, 2012.- С.15.
12. http://nvkfastiv.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=526:2013-11-23-06-41-07&catid=105:2013-11-09-18-31-28&Itemid=71
13. <http://www.openclass.ru/node/51789>

Акініна Н. Л. Методичні засади підготовки і проведення майстер-класу в системі узагальнення і систематизації передового педагогічного досвіду

Анотація. У статті розкриваються особливості організації та проведення майстер-класів. Ефективною формою узагальнення, передового перспективного педагогічного досвіду, поширення і передачі, розвитку педагогічної майстерності вчителя є майстер-клас. Ефективність його впливу на розвиток професійних якостей майбутнього вчителя доводять дослідники: І.Зязюн, О. Коберник, І.Колесникова, В. Сидоренко, Н. Сивачук, О. Титова та ін. **Ключові слова:** майстер-клас, аукціон педагогічних ідей, проектування, цілепокладання, соціоконструкція

Акініна Н.Л. Методические основы подготовки и проведения мастер-класса в системе обобщения и систематизации передового педагогического опыта

Аннотация. В статье раскрываются особенности организации и проведения мастер-классов. Эффективной формой обобщения передового педагогического опыта, распространения и передачи, а также развития педагогического мастерства учителя являются мастер-классы. Эффективность их влияния на развитие профессиональных качеств будущего учителя доказывают педагоги-исследователи:

И. Зазюн, О. Коберник, И. Колесникова, В. Сидоренко, Н. Сивачук, О. Титова и др. **Ключевые слова:** мастер-класс, аукцион педагогических идей, проектирование, социоконструкция, постановка цели.

Akinina N. Methodical bases of preparation and holding a master class in the system of generalization and systematization of advanced teaching practices

Annotation. The main modern forms of the organization and conduct of workshops are describing in article. The workshop is an effective form of generalization, most perspective way for transfer experience, receiving of pedagogical skills. Modern researchers (I. Zyazyun, A. Kobernik, I. Kolesnykova, V. Sidorenko, N. Syvachuk, A. Titovect.) have proved of workshops' effective impacts on the development of professional skills of future teachers.
Key words: workshop, auction of pedagogical ideas, planning, goal setting, social construction

БАГІНЬСЬКА О.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
м.Київ

УДК 378.124:159.9

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Суттєвою особливістю початку нового тисячоліття стало надання пріоритету людським ресурсам перед матеріальними і фінансовими. Людство наблизилося до усвідомлення проблеми між екстенсивним ростом і необхідністю принципово нового типу життєустрою, заснованого на розвитку і реалізації власного потенціалу людських здібностей, знань, творчих інновацій. Один з підходів до вирішення цієї проблеми співвідноситься з культурою усвідомлення і подолання протиріч між людиною й організацією. Самореалізація особистості у різних сферах діяльності, як умова поступального розвитку людства, збагачує об'єктивний і суб'єктивний зміст її життя. Усвідомлення творчих зусиль є надійним критерієм успішної самореалізації особистості. Саме тому виникає потреба у виявленні психологічних особливостей соціального пізнання й особистісної самореалізації фахівців різних сфер, основним механізмом яких є рефлексія.

Рефлексивний аспект у розвитку професійно-творчої майстерності є системоутворюючим. Тому саме цей аспект забезпечує оптимальне взаємоузгодження усіх виділених акмеологічних аспектів розвитку людини. Рефлексія це властивість психічної організації людини, що лежить в основі диференціації людської свідомості та самосвідомості й у цьому сенсі властива кожному індивідууму, а становлення здатності до рефлексії, що відбувається в онтогенезі та життєвому шляху людини, обумовлено процесами соціалізації, професіоналізації й індивідуалізації особистості.

Конкретні моменти життєвого шляху, як об'єктивована активність, завжди зіставляються з палітрою внутрішніх цінностей особистості, ідеалів її самосвідомості. Так формуються суперечливі уявлення про зв'язки між сущим і належним. У більш широкому плані це є розбіжність між особистою обмеженістю й універсальними можливостями родової сутності людини. У процесі самореалізації позначені розбіжності можуть здобувати характер конкретних особистісних протиріч: між тенденціями особистості до прийняття заданих ззовні імперативів, норм, правил і тенденціями до самостійних творчих відносин; ситуаційними, мінливими та сутнісними стійкими відносинами особистості, що задають її якісну визначеність; внутрішньою активністю в ідеальному плані та необхідністю діючої практичної самореалізації; логікою розвитку життєвого шляху, обумовленою об'єктивними обставинами життя, і здатністю суб'єкта, опановуючи собою, керувати цією логікою; необхідними способами самоорганізації і здійснення суб'єктом своїх відносин з дійсністю і сформованими способами самоорганізації та самореалізації [1, 47–49]. Накопичення протиріч може перейти в нову якість життя – кризу, що характеризується практично повною зупинкою процесу самореалізації. Головною ознакою кризи є зміна всієї системи відносин особистості у бік їхнього обмеження, спрощення, деградації.

Необхідність зміни відносин особистості може визначатися соціумом. Зокрема, прикладом такої соціальної обумовленості є втрата роботи і необхідність зміни професії внаслідок звільнення, скорочення. Ситуації втрати роботи припускають перетворення сформованих відносин, самовизначення щодо мінливих умов самореалізації. Центральним механізмом самосвідомості в ситуації самовизначення особистості є рефлексія. Ситуація самовизначення включає: виникнення невизначеності та її фіксація спочатку як ускладнення, потім як проблеми, перші стихійні спроби її вирішення, подолання проблемності на значеннєвому й «об'єктивованому» рівні. Механізмом рефлексії, виходячи з індивідуально-значеннєвого розуміння, є переосмислення різних компонентів проблемно-конфліктної ситуації.

Під самовизначенням у рефлексивній психології розуміється ідентифікація суб'єктом однієї з альтернатив, що з'являється в його свідомості. Процес самовизначення опосередковується функціонуванням різних видів рефлексії. Ситуативна рефлексія забезпечує пошук особистістю в самій собі мобілізуючих факторів для подолання проблемно-конфліктного тупика. Ретроспективна рефлексія забезпечує аналіз особистістю свого досвіду з метою актуалізації компонентів, що можуть мати відношення до пережитої кризи і до різних потенційних способів самоздійснення особистості. Завдяки перспективній рефлексії створюються нові напрямки пошуку виходу з кризи. Перспективна рефлексія реалізується через здійснення двох своїх функцій – самовизначення та проблематизації [2].

Проблематизація здійснюється через спроби розуміння протиріч і невизначеності, що заважають самоактуалізації та реалізації активності суб'єкта з позиції, яку він зайняв, у результаті самовизначення. Перебуваючи у певній позиції, суб'єкт може усвідомити тільки ті фрагменти ситуації, які йому доступні з цієї позиції. Ці протиріччя можна перебороти, склавши нарис, ескіз подальших пошуків. Рефлексування